

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet

Postboks 8004 Dep
0030 OSLO

Uttalelse til høring - merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård

Fylkesrådet har behandlet høringssaken om ny merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård i møte 25.09.2012 (sak 201/12) og fattet følgende vedtak:

1. Fylkesrådet er tilfreds med Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets planer om ny merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård.
2. Fylkesrådet anbefaler alternativet der navnene stilles etter hverandre i alfabetisk rekkefølge med en bindestrek mellom på minneplatene. Videre tilrådes alternativet der de gamle navneplatene på felt A fjernes og erstattes av markering av gravrekkene med metallmerker i bakken, kombinert med gravkart som muliggjør gjenfinning av enkeltgraver.
3. Fylkesrådet anbefaler at farsnavn, som er en viktig del av østslaviske navn, markeres med forbokstav på minneplatene.
4. Fylkesrådet ber om at ukrainske navn blir skrevet i henhold til Norsk språkråds retningslinjer for transkripsjon av ikke-russisk kyrillisk.
5. Fylkesrådet forventer at omfanget av tragediene som ligger bak etableringen av Tjøtta sovjetiske krigskirkegård og Tjøtta internasjonale krigskirkegård, blir anskueliggjort på stedet.
6. Fylkesrådet håper at flest mulig av de drepte og omkomne sovjetiske krigsfangene, tvangsarbeiderne og falne fra Nord-Norge får sine navn på minneplatene som skal settes opp på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. Fylkeskommunen bidrar gjerne i arbeidet med å supplere databasen.

Saksframlegget legges ved til orientering.

Med vennlig hilsen

Egil Murud
kulturvernshjef

Martinus Hauglid
arkeolog

Kopi til:

Alstahaug kirkelige fellesråd	Kirkeveien 22	8800	SANDNESSJØEN
Alstahaug kommune	Rådhuset	8805	SANDNESSJØEN
Den kasakhstanske ambassade	Nedre Vollgate 3	0158	OSLO
Den russiske ambassade	Drammensveien 74	0271	OSLO
Den ukrainske ambassade	Arbinsgate 4	0253	OSLO
Falstadsenteret		7624	EKNE
Helgeland regionråd	Postboks 405	8801	SANDNESSJØEN
Narviksenteret	Postboks 513	8507	NARVIK
Nordlandsmuseet	Prinsensgate 116	8005	BODØ
Norske Reserveoffiseres Forening Alstahaug	v/ Inge Bildøy, Uraveien 29	8800	SANDNESSJØEN
Prosten i Nordre Helgeland prosti	Kirkeveien 22	8800	SANDNESSJØEN
Sør-Hålogaland biskop	Tolder Holmersvei 11	8003	BODØ

Vedlegg

Høring - Merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård

DokID

293885

FYLKESRÅDSSAK

Saksnummer	Utvalg/komite	Møtedato
201/12	Fylkesrådet	25.09.2012

Høring - Merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård

Sammendrag

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet har sendt ut høringsdokument med forslag til ny merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. Forslaget vil innebære at merkingen vil bli brakt i overensstemmelse med dagens kunnskap om hvem som er gravlagt på krigskirkegården, og vil kunne bygges ut med en eller flere nye minneplater om ny forskning skulle frambringe flere navn på ukjente som er gravlagt på Tjøtta. Høringsfrist 1.oktober 2012.

Gjennom oppgraderingen av krigskirkegårdene på Tjøtta vil disse endelig kunne framstå som verdige minnesteder.

Bakgrunn

Tjøtta sovjetiske krigskirkegård er landets største krigskirkegård. Om lag 8000 døde sovjetborgere – i all hovedsak krigsfanger – har fått sitt siste hvilested her. De aller fleste ble flyttet hit fra gravsteder i hele Nord-Norge under «Operasjon Asfalt» i 1951, noen er funnet og gravlagt på Tjøtta senere. Ved siden av Tjøtta sovjetiske krigskirkegård ligger Tjøtta internasjonale krigskirkegård, hvor de døde som ble funnet i 1969 under opphoggingen av vraket av fangeskipet «Rigel», er gravlagt i en navnløs massegrav uten navn på de døde. Disse døde er i all hovedsak sovjetiske krigsfanger.

Tjøtta sovjetiske krigskirkegård består av to gravfelt: A og B. På felt A er det om lag 1200 graver, hvorav 826 navngitte, 173 som tidligere bare var identifisert med fangenummer samt 207 ukjente. Felt B er en massegrav med om lag 6800 døde.

I 2002 fjernet Krigsgravtjenesten navneplatene som identifiserte gravene i felt A. Fylkeskommunen ble kjent med forholdet høsten 2005. 28. november 2005 skrev fylkesråden for kultur og miljø brev til Statsministerens kontor, med sterk anmodning om at navneplatene til de døde med kjent identitet ble brakt på plass våren 2006. Det ble også oppfordret til samarbeid med det tysk-russiske dokumentasjonsprosjektet «Sowjetische Kriegsgefangene in deutscher Hand» for å sikre at flest mulig av de døde på Tjøtta skulle kunne få tilbake identiteten sin. Disse to momentene har også vært framholdt av fylkeskommunen i senere møter med Kultur- og kirkedepartementet.

Høsten 2008 ble de gamle navneplatene lagt på plass igjen på felt A, som en midlertidig løsning.

I juni 2009 ga Kultur- og kirkedepartementet forskningsoppdraget «Krigsgraver søker navn» til Falstadsenteret. Prosjektet ble avsluttet i mars 2011, og har resultert i databasen www.krigsgraver.no. Identiteten til om lag 4000 sovjetiske døde som ikke var kjent tidligere, skal være dokumentert gjennom prosjektet. Tallet omfatter også døde fra Midt og Sør-Norge.

På bakgrunn av ny kunnskap om de dodes identitet har Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet utarbeidet forslag til ny merking på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård, med ulike alternativer. Høringsfristen er 1. oktober 2012.

Problemstilling

Høringsdokumentet tar opp følgende tema:

- Valg av materiale for minneplater
- Plassering av minneplatene
- Oppsett av navn, skrift og størrelse på minneplatene
- Framtidig merking av felt A
- Informasjonsplater og beplantning

Departementet har kommet til at nye minneplater bør utformes i stein og at en løsning med bergangranitt eller lignende er den mest aktuelle. Minneplatene monteres sammenhengende i fronten av steinmuren som går ut på begge sider av hovedmonumentet. Platene kan utformes med en høyde på inntil 100 cm.

Tre alternativer for oppsett av navn er vurdert: 1) midtstilt i kolonner, 2) i kolonner med lik marg og 3) stilt etter hverandre i alfabetisk rekkefølge med en strek i mellom. Sistnevnte løsning er mest fleksibel. Med alternativ 3 vil 4000 navn med fødsels- og dødsår utgjøre en minnevegg bestående av 40 plater à 1 x 1,7 meter – totalt om lag 68 løpemeter. Dette forutsetter en skrifthøyde på 15 mm og 10 mm linjeavstand.

Ettersom opplysninger om navn og krigsfangenummer mangler for 207 døde på felt A, vil det ikke være mulig å identifisere alle enkeltgravene her. Departementet mener derfor at de nye minneplatene bør inneholde navn på alle døde sovjetborgere som en vet eller har grunn til å anta er gravlagt på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. Da oppstår spørsmålet om felt A i framtida bør merkes særskilt, og i tilfelle hvordan. Departementet skisserer tre alternative løsninger:

- Man beholder den opprinnelige merkingen av felt A som nå.
- Man retter opp den særskilte merkingen av felt A slik at den blir i overensstemmelse med ny kunnskap.
- Navneplatene i bakken fjernes. Rekkene i felt A kan markeres i bakken med metallmerker, og gravkart over dem man vet hvor er gravlagt, gjøres tilgjengelig på kirkegården slik at det fortsatt vil være mulig for besøkende å gjenfinne enkeltgraver.

Departementet mener det er behov for bedre informasjon på stedet og vurderer følgende:

- Det settes opp informasjonstavle ved parkeringsplassen, som gir en kortfattet orientering på norsk, russisk, tysk og engelsk om den sovjetiske krigskirkegården og Rigel-kirkegården.

- Steinen ved inngangen til den sovjetiske krigskirkegården erstattes med en ny infoplate med følgende tekst på norsk, russisk, tysk og engelsk: *Her hviler sovjetiske krigsfanger som døde i tyske tvangsarbeidsleire i Norge under 2. verdenskrig. De var gravlagt på ulike steder i hele Nord-Norge og ble flyttet hit i 1951. Kirkegården ble innviet 8. juli 1953.*
- Minnesteinen utenfor Rigel-kirkegården med teksten *Til minne om norske, sovjetiske og tyske statsborgere som mistet livet den 27. november 1944 ved senkningen av fangetransportskipet «Rigel» og som er gravlagt her*, på norsk, russisk og tysk, beholdes.
- En informasjonsstøtte settes opp ved den nye gjennomgangen fra den sovjetiske krigskirkegården til Rigel-kirkegården, med følgende tekst på norsk, tysk, russisk og engelsk: *Tjotta internasjonale krigskirkegård er anlagt til minne om dem som mistet livet da transportskipet Rigel ble senket 27. november 1944. Kirkegården ble anlagt da de omkomne i 1969 ble hentet ut av skipsvraket og gravlagt her.*
- Det gjøres ikke vesentlige endringer i beplantningen på krigskirkegårdene.

Vurderinger

Fylkesrådet anbefaler at navn stilles etter hverandre i alfabetisk rekkefølge med en strek mellom på minneplatene. For felt A finner fylkesrådet at alternativet der navneplatene fjernes og rekkene markeres i bakken med metallmerker slik at enkeltgraver fortsatt kan finnes ved hjelp av gravkart, er den beste løsningen. Den er i tråd med Genève-konvensjonens bestemmelse om at avdøde krigsfanger skal begraves i merkede enkeltgraver. Denne løsningen gir også bedre anledning til å supplere med nye navn.

Departementet ønsker å markere navnene til de døde med for- og etternavn samt fødsels- og dødsår på de nye minneplatene. Farsnavn er en viktig del av østslaviske navn og gjør det mulig å skille ellers like navn. Forbokstav i farsnavn bør derfor tas med på minneplatene, f.eks. Ivan I. Ivanov. Hvis dette ikke gjøres, må navnerregister som også inneholder farsnavn (f.eks. Ivan Ivanovitsj Ivanov) være lett tilgjengelig på krigskirkegården.

Flertallet av de sovjetiske krigsfangene i Norge var russere, men det var også svært mange ukrainere blant fangene. På den sovjetiske krigskirkegården på Tjøtta ligger det med stor sikkerhet mer enn 1000 ukrainere (Falstadsenteret har dokumentert 605). Mange ukrainske navn har en annen skrivemåte og transkripsjon til norsk enn tilsvarende russiske navn har. Av respekt for de pårørende til de mange ukrainerne som hviler på den sovjetiske krigskirkegården på Tjøtta, mener fylkesrådet at navnene til disse døde bør skrives i henhold til Norsk språkråds retningslinjer for transkripsjon av ikke-russisk kyrillisk, i stedet for å behandle dem som om de var russiske navn, slik det er gjort i Falstadsenterets database.

På de to krigskirkegårdene på Tjøtta og på havbunnen like ved hviler det mer enn 10 000 døde, som i størrelsesorden tilsvarende de samlede norske tap av menneskeliv under andre verdenskrig. Det er ikke noe i de flerspråklige tekstene som er tenkt satt opp eller beholdt på krigskirkegårdene, som anskueliggjør omfanget av de to tragediene: de sovjetiske krigsfangenes skjebne i Nord-Norge og senkningen av fangetransportskipet m/s «Rigel». Som et minimum må dette omtales på informasjonstavlen som settes opp ved parkeringsplassen.

Ved siden av arkivmateriale fra Krigsgravtjenesten har Falstadsenterets hovedkilde i arbeidet med identifiseringen av sovjetiske krigsofre i Norge vært krigsfangekort som nå er gjort digitalt tilgjengelig gjennom det tysk-russiske prosjektet på <http://obd-memorial.ru>. Arbeidet med å bygge opp en database over sovjetiske krigsfanger, tvangsarbeidere og falne soldater som hviler i norsk jord, er en svært omfattende og tidkrevende oppgave. Andre norske forskere og museumsansatte har også gjort omfattende bruk av den russiske databasen og funnet en rekke krigsfangekort fra Norge

som ikke er registrert av Falstadsenteret. Falstadsenteret har ikke fått med at det samme sted fins data på mange krigsfanger som døde i Norge i 1944-45. Krigsfangekortene deres er siden gått tapt, men opplysninger hentet derfra er bevart på sovjetiske lister. Mange sovjetiske ex-fanger døde på Svenska Röda Korsets sykehus på Klungset (tidligere tysk feltlasarett) ved Fauske fredsvåren 1945. Ingen av disse døde er kommet med i Falstadsenterets database, selv om arkivmateriale om disse dødsfallene må befinne seg i svensk arkiv.

Den nye merkingen på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård er en historisk mulighet for kongeriket Norge til å hedre minnet til de sovjetiske krigsfangene, tvangsarbeiderne og falne som hviler i norsk jord, på en verdig måte. Fylkesrådet finner det viktigere at flest mulig av de døde blir minnet ved navn enn at den nye merkingen blir ferdigstilt så raskt som mulig. Nordland fylkeskommune bidrar gjerne med supplerende navn til minneplatene om vi blir gitt anledning til det.

Konsekvenser

For fylkeskommunen vil den foreslåtte merkingen av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård ikke få konsekvenser verken administrativt eller personellmessig ut over delegerte oppgaver som fylkeskommunen har som regional kulturminnemyndighet.

Saken vil ikke medføre konsekvenser i forhold til gjennomgående fylkeskommunal politikk knyttet til likestilling, universell utforming, miljø, samiske forhold eller folkehelse.

Vedtakskompetanse

I henhold til delegasjonsreglementets kapittel 7.4, vedtatt i FT-sak 49/10, er fylkesrådet gitt myndighet til å avgi uttalelse i alle høringssaker som ikke omhandler lovforslag, offentlige utredninger eller nasjonal politikk. Fylkesrådet kan likevel avgi uttalelse i denne typen saker når tidsfrister ikke muliggjør behandling i fylkestinget.

Fylkesrådets innstilling til vedtak

1. Fylkesrådet er tilfreds med Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets planer om ny merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård.
2. Fylkesrådet anbefaler alternativet der navnene stilles etter hverandre i alfabetisk rekkefølge med en bindestrek mellom på minneplatene. Videre tilrådes alternativet der de gamle navneplatene på felt A fjernes og erstattes av markering av gravrekkene med metallmerker i bakken, kombinert med gravkart som muliggjør gjenfinning av enkeltgraver.
3. Fylkesrådet anbefaler at farsnavn, som er en viktig del av østslaviske navn, markeres med forbokstav på minneplatene.
4. Fylkesrådet ber om at ukrainske navn blir skrevet i henhold til Norsk språkråds retningslinjer for transkripsjon av ikke-russisk kyrillisk.

5. Fylkesrådet forventer at omfanget av tragediene som ligger bak etableringen av Tjøtta sovjetiske krigskirkegård og Tjøtta internasjonale krigskirkegård, blir anskueliggjort på stedet.
6. Fylkesrådet håper at flest mulig av de drepte og omkomne sovjetiske krigsfangene, tvangsarbeiderne og falne fra Nord-Norge får sine navn på minneplatene som skal settes opp på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. Fylkeskommunen bidrar gjerne i arbeidet med å supplere databasen.

Bodø den 25.09.2012
Hild-Marit Olsen
fylkesråd for kultur, miljø og folkehelse
sign

25.09.2012 Fylkesrådet
FRÅD-201/12
Vedtak
Innstillingen vedtatt